

Dívčí narativy jako odraz genderové kultury

JIŘÍ ZEMAN
(*Hradec Králové*)

1. Kultura bývá vymezena jako souhrn duchovních a materiálních hodnot vytvořených a vytvářených lidstvem v celé jeho historii. Duchovní kulturou se rozumí soubor výsledků činnosti lidské společnosti v oblasti vědy, umění a společenského života v určitém historickém období. Lidská společnost je však diferencována, proto je možné zkoumat také činnost určité sociální skupiny v oblasti společenského života současnosti. Jedním z faktorů, který může lidskou komunitu dělit, je gender. D. Tannenová (1995) ukázala, že si obě pohlaví během socializace osvojují určité interakční vzorce, jimiž se jejich chování a komunikace řídí. Podle ní je interakce mezi mužem a ženou „mezikulturní interakcí“.

Ve svém příspěvku se zaměřím na to, jak se genderové rysy a stereotypy odrážejí ve vyprávěních dospívajících dívek. Vycházím z vyprávění, která byla otištěna v dívčích časopisech a na jejich webových portálech, a prezentuji je jako specifický textový typ.

2. Média jsou považována za jeden z důležitých socializačních faktorů, který obraz společnosti nejen odráží, ale také aktivně utváří. Platí to i o genderových rolích, o procesu genderové socializace a o představách spojených s genderovými rolemi. Specifické místo mezi médii patří dívčím časopisům: jsou orientovány na dospívající dívky ve věku 11 až 19 let, tj. v období, kdy se postupně začleňují do sociální sítě interpersonálních vztahů.

2.1 Časopis jako sémioticky heterogenní komunikát spojuje složku verbální (textovou i netextovou) a obrazovou. Obě jsou výsledkem práce redakce (jejích

členů a spolupracovníků). Některé verbální segmenty časopisu jsou však záměrně prezentovány jako texty pisatelů mimo redakci. Do této skupiny patří – vedle dopisů s dotazy – také vyprávění čtenářek.

2.2 Tematicky jsou dívčí vyprávění zaměřena – ve shodě se základními rubrikami časopisů – na tři oblasti. Do první patří romantické milostné příběhy (*love-story*), v nichž autorky prezentují své vztahy k chlapcům, navazování kontaktů s nimi apod. Druhá skupina zahrnuje hororové příběhy, v nichž dívky popisují hrůzné zážitky, které prožily, popř. tajemné příběhy, které si neumějí logicky vysvětlit. Konečně třetí skupinu, již bude věnována pozornost dále, tvoří téma můj největší trapas. Dívky se dostávají občas do situací, které jsou spojené s nepřijemným pocitem rozpaků nebo s vykonáním něčeho špatného, pro ně potupného, co může snížit jejich postavení v sociální mikrosíti vrstevníků. Popisy těchto situací odrážejí, co dívky za trapasy považují, jak je tematizují, verbalizují a kategorizují.

3. V další části se zaměřím na některé základní znaky dívčích vyprávění, které společenské a kulturní stereotypy dívkám přisuzují a jaké stylistické prostředky přitom užívají. Vyjdu z následujícího textu patnáctileté dívky:

Maxisvůdná tanga, Klárka, 15

Jednoho strašně nudného dne jsem byla u kámošky a pořád jsme se nemohly dohodnout, co dělat. Pak kamarádku napadlo, že bychom se mohly jít koupat. Další dvě hodiny jsme strávily zkoušením plavek, které jsem si od ní musela půjčit. Jediné, které mi padly, byly super sexy bikiny s tanga kalhotkami, které ale byly tak odvážné, že mě do nich musela kamarádka pěkně dlouho přemlouvat. Nakonec jsme se ale na koupaliště přece jen dostaly. V jednu chvíli ale kámoška odplavala na druhý konec bazénu. Bohužel právě v okamžiku, kdy jsem zjistila, že se mi tanga rozvázaly a klesaly kamsi ke dnu. Začala jsem na ni mávat a zuřivě jsem šlapala vodu. Bohužel tak přesvědčivě, že pro mě plavčík okamžitě skočil do vody a začal mě tahat na břeh. Byl silnější, takže se mu to povedlo.

Na břehu jsem se mu vytrhla a začala prchat směrem k šatnám, ale uklouzlo mi to, já upadla, praštila se do hlavy a omdlela. Když jsem se probírala, sklánělo se nade mnou snad sto hlav a já s hrůzou zjistila, že jsem pořád bez spodního dílu plavek, takže mě všichni viděli, jak mě pánbůh stvořil. Už ani nevím, jak jsem tuhle hrůzu přežila, ale do bazénu mě už asi nikdo nikdy nedostane!!

Děj vyprávění je zasazen do mimoškolního prostředí – trávení volného času. Podle vztahu tématu k situaci, v níž je text přijímán, patří vyprávění do skupiny témat zaměřených na mluvčího: účastníkem situace, o níž se vypráví, byla mluvčí, potenciální příjemci jí přítomni nebyli. Vypravěčka je tedy jednou z postav zobrazovaného děje (fiktivního světa textu): prezentuje se jako *ich*-forma (podílí se jako postava na rozvoji děje, zároveň jako vypravěčka určuje výstavbu textu). Ostatní účastníci děje vyprávění jsou pojmenováni apelatívy (*kámoška*, *plavčík*).

Pro rozbor vyprávění se ukazuje jako užitečné odlišit situaci, v níž k události došlo, a formu, jak je ztvárněna.

3.1 Situaci, v níž se příběh uskutečnil, lze popsat jen zprostředkovaně na základě popisu a nepřímých údajů ve vyprávění. Odehrává se ve dvou prostředích a zobrazuje dvě komunikační události, které spolu souvisejí a které spojuje osoba vypravěčky.

V první části je děj vyprávění situován do soukromého (intimního) prostoru. Protagonistkami jsou dvě dívky: Klárka a její vrstevnice, Klárčina návštěva byla motivována snahou zahnat nudu. Dívky se dohadovaly na akci a shodly se na návštěvě koupaliště. Protože však Klárka neměla vhodné oblečení, půjčila si je od kamarádky. Druhá část vyprávění je situována do veřejného prostoru. Při koupání Klárka zjistila na plavkách defekt a snažila se gestikulací upoutat kamarádčinu pozornost, aby jí pomohla defekt odstranit. Plavčík se domníval, že se dívka topí, a proto ji z vody vytáhl. Protože Klárce chyběla dolní část plavek, snažila se rychle dostat do soukromého prostoru, avšak uklouzla a po pádu ztratila vědomí. Poté, co jej opět nabyla, zjistila, že se stala středem pozornosti dalších návštěvníků koupaliště.

3.2 Pro zobrazení vyprávěné situace zvolila vypravěčka popisný slohový postup: jde o výběrový popis časového sledu dílčích jevů. Celý příběh je stylizován v minulém čase: slovesa jsou v přičestí minulém, není užit historický přezens častý ve vypravováních.

3.2.1 Hlavními protagonisty první části vyprávění jsou dva jedinci stejného pohlaví – vypravěčka a její vrstevnice, která je kategorizována jako kamarádka (*kámoška*). Tato kategorie zaujímá u dospívajících dívek významné místo v sociální mikrosíti. Dívky se znají dlouhou dobu, důvěřují si, jsou v neustálém kontaktu (tráví spolu většinu volného času), řeší obdobné problémy, komunikují o nich apod. (blíže viz Zeman – Jandíková 2014). V uvedeném příběhu kamarádka slouží jako společník k zahnání nudy (nepříjemného pocitu vyplý-

vajícího z nečinnosti) a výběru akce. Zvolená akce měla pokračovat tak, že si dívky vyberou vhodný oděv (plavky) a přemístí se na koupaliště, kde se budou slunit, koupat, popř. navážou kontakt s vrstevníky. Aby dívka mohla příběh vyprávět jako jedinečný děj, musí se vyvíjet nepreferovaně: celou akcí musí doprovázet problémy.

Vzhledem k tomu, že v první části vyprávění jsou hlavními postavami dvě dívky, postihuje tato část některé stereotypy přisuzované ženskému genderu a dospívajícím dívkám. Pro zobrazení děje v první části je příznačný časový ukazatel: sled a řešení problémů jsou spojeny s dlouhým časovým intervalem. Ten je vázán na dvě činnosti.

První z nich je komunikace. I když potenciálních akcí nebylo zřejmě na výběr mnoho, dívky o nich dlouze vyjednávaly, nemohly však dospět k jednoznačnému závěru (*pořád jsme se nemohly dohodnout*). Ačkoliv šlo o konfrontaci názorů (*dohodnout* předpokládá výměnu názorů), není prezentována jako jejich ostrý střet, ale spíše jako nerozhodnost. Tato komunikace zřejmě neobsahovala jen předávání informace, sdílení pocitů, vyjádření empatie apod., ale také verbalizaci nepodstatných záležitostí (viz Johnstone 1993). Komunikace je zde zobrazena jako jeden z prostředků zahrnutí nudy. Nakonec dívky dospěly k shodě: jako aktivnější je zde prezentována kamarádka (*kamarádku napadlo*). Tato pasáž tedy odráží stereotyp, že dívky rády vzájemně komunikují (povídají si).

Hlavní problém v soukromém prostoru je prezentován jako výběr oblečení. Aby dívky mohly navštívit koupaliště, musí mít vhodné oblečení. Klára, která vybranou akci nepředpokládala, si tedy musí plavky půjčit. S touto činností jsou v textu spojeny tři stereotypy. Prvním je to, že dívky mají velké množství oděvních součástí. *Kámoška* nabízí plavky ze svého bohatého módního aparátu: Klárka je vybírá, výběr plavek je však obtížný (*zkoušením plavek, které jsem si od ní musela půjčit*). Kritériem vhodnosti je zde to, zda jejich velikost je přizpůsobena dívčině postavě (vyhovuje tvarům jejího těla) (*mi padly*). Druhý stereotyp souvisí s tím, že výběr vhodného oblečení trvá dlouho (*další dvě hodiny*), nakonec se hodí jen jedny (*jediné, které mi padly*). Vypravěčka hodnotí plavky a jejich části výrazy objektivními (*bikiny, kalhotky*) i subjektivními (*odvážné, super sexy*).

Konečný výběr plavek však přináší další problém. Zejména výraz *supersexy* je subjektivním hodnocením: plavky mohou podle vypravěčky na okolí působit vyzývavě (vědomě vyvolávat sexuální přitažlivost). Vypravěčka tedy výběrem

jazykových prostředků označuje plavky jako nevhodné pro veřejný prostor. Kamarádka, která je opět prezentována jako aktivnější, však vyvíjí strategii přesvědčování, aby si je Klárka vzala, tato strategie je opět vázána na dlouhý časový interval (*pěkně dlouho přemlouvala*): předpokládá, že hodnocení plavek i dívky ve veřejném prostoru bude kladné. Zřejmě je za odvážné nepovažuje, když si je koupila: subjektivní hodnocení plavek ve vztahu k jejich užití ve veřejném prostoru je u obou dívek různé. Partnerka se zároveň snaží odstranit poslední překážku v uskutečnění akce.

Kamarádka je v textu kritériem vhodnosti oblečení. Klárka se prezentuje jako málo aktivní, nerozhodná, stydlivá, přizpůsobivá, spoléhající na kamarádčiny názory. Přesto stále vytváří těžkosti: je na její chování vázán stereotyp, že dívky často vymýšlejí a vytvářejí problémy, většinou zbytečně.

3.2.2 Ve vyprávění nastává změna prostředí: další děj se odehrává ve veřejném prostoru. Změna je okamžitá, formou filmového střihu, dochází k akci. Vzhledem k tomu, že je v předcházející části vyprávění velká pozornost věnována plavkám, jejich výběru a vypravěččině nedůvěře k nim, nastává – jak asi příjemce očekává – další problém s nimi, hlavně s reakcí okolí na ně (*super sexy, odvážné*). I když v soukromém prostoru byl výběru plavek věnován dlouhý časový úsek, nakonec jsou prezentovány jako ne příliš vhodné. K problému s plavkami skutečně dochází, ale k jinému, než očekává příjemce (*se mi tanga rozvázaly a klesaly kamsi ke dnu*). Vypravěčka žádá o okamžitou pomoc kamarádku, která je i zde prezentována jako aktivnější (*kámoška odplavala na druhý konec bazénu*). Klára tedy zpanikaří, tj. nepřiměřeně se chová pod vlivem obav z domnělého nebezpečí, což bývá další stereotyp přisuzovaný ženskému genderu (viz Zeman 2012). Provádí činnost primárně určenou směrem ke kamarádce: jde o neverbální komunikaci na téma defekt na oblečení (*Začala jsem na ni mávat a zuřivě jsem šlapala vodu*).

V další části vyprávění se mění protagonisté – do popředí se dostávají jedinci opačného pohlaví a tím i některé stereotypy typické pro vztah obou genderů. Plavčík neverbální reakci dívky zaznamenal a došlo k nedorozumění: Klárčiny neverbální signály interpretuje jako ohrožení jejího života. Proto provádí činnost patřící do jeho kompetence (*pro mě plavčík okamžitě skočil do vody a začal mě tahat na břeh*). Klárka se začala neverbálně bránit plavčíkově činnosti (interpretaci jejích neverbálních signálů), avšak v souboji podlehla. Objevuje se genderový stereotyp, že ženy se sice brání mužské síle, ale neúspěšně

(*Byl silnější, takže se mu to povedlo.*). Zároveň je zde kontrast mezi Klárčiným problémem (defekt plavek) a jeho interpretací plavčíkem (ohrožení života).

Klárka opět zpanikaří a situaci – chybí jí spodní část plavek – řeší rychlým pohybem do soukromého prostoru (*začala prchat směrem k šatnám*). Výsledkem jsou neočekávané zdravotní následky (*praštila se do hlavy a omdlela*). Závěr vyprávění je emocionálním hodnocením situace (*jak jsem tuhle hrůzu přežila*).

I když zobrazená situace byla pro dívku nepřijemná (ze synchronního hlediska ji hodnotí jako *hrůzu*), s časovým odstupem ji vypráví jako humornou. Využívá popisný postup, vyprávění tedy nemá výraznou zápletku. Jde o popis situace, její přípravu, neobvyklý průběh a řešení.

3.3 Vyprávění se skládá ze čtyř částí. První je uvedením do vyprávění: jde o stručné představení časoprostoru a protagonistů (*Jednoho strašně nudného dne jsem byla u kámošky*). Druhá, nejrozsáhlejší část je popisem přípravy akce a jejího nepreferovaného vývoje. Je spojena s problémy, které situaci komplikují. V třetí části je stručně popsán jev, který dívka považuje za trapas. Vyprávění končí emocionálním hodnocením situace. Chybí v něm však explicitně vyjádřená reakce dalších účastníků popisované situace (zda se někdo smál apod.).

Vyprávění tvoří dva odstavce. Nejsou vymezeny na základě prostředí, ale zvratu děje a dynamizace. Nadpis vyjadřuje leitmotiv, s nímž je spojen hlavní problém vyprávění. Objevuje se v něm výraz *svůdné*, tj. budící u někoho touhu ke genderovému vztahu (ten je gradován výrazem *maxi*).

Vyprávění je realizováno ve spisovném jazyce (s výjimkou spojení *tanga rozvázaly a klesaly*). Řídce jsou užity výrazy typické pro mluvu mládeže (*kámoška*, *strašně* vyjadřující velký stupeň). Ve vyprávění jsou hyperboly (*dvě hodiny*) spojené se synekdochou (*snad sto hlav*), v závěru je užito přirovnání (*jak mě pámbu stvořil*). Míra emocionality hodnocení je podtržena dublováním vykřičníků za výpovědí (*do bazénu mě už asi nikdo nikdy nedostane!!*).

V textu chybí, jak má být vyprávění přijato. To, že jde o humorný příběh, signalizuje zařazení textu do části časopisu určené pro pobavení a do rubrik, které mají v názvu humor (*Crazystory*, *Funstory* aj.).

4. Analyzovaný text představuje prototyp nejčastějších vyprávění prezentovaných v dívčích časopisech. Dívky trapné události vyprávějí jako téma zaměřené na mluvčího. Vzhledem k tomu, že jeho cílem je pobavit, musí vyhovovat podmínkám inkluzivního humoru (dívka si dělá ze sebe legraci). Pokud

by vyprávění stylizovala jako téma zaměřené mimo skupinu (o někom jiném), mohly by to čtenářky přijímat jako vysmívání se jiné dívce (šlo by exkluzivní humor).

Vyprávění začínají krátkým začleněním zobrazované situace do situačního kontextu. Obsahují vágní časoprostorové údaje, účastníky situace, jejich vzájemné vztahy a kategorizaci z hlediska vypravěčky. Nejrozsáhlejší druhá část zobrazuje přípravu hlavní akce, kvůli níž se vyprávění realizuje. Jde většinou o časově uspořádaný sled dílčích problémů, které je třeba řešit a odstraňovat. Cílem je, aby hlavní akce proběhla podle záměru vypravěčky. I když dívka odstraní všechny problémy, v třetí – relativně krátké – části vyprávění se hlavní situace vyvine neočekávaně (nepreferovaně); právě tato část je stylizována jako humorná. Krátký závěr vyprávění je emocionálním hodnocením výsledné akce ze synchronního hlediska (hrůza, děs, pláč aj.). V třetí a čtvrté části jsou časté nadsázky: dívky jimi expresivně zveličují a zvýrazňují trapas a poté jeho subjektivní hodnocení.

Dívky spojují trapasy s intimitou prezentovanou ve veřejném prostoru. Velmi frekventovaným tématem dívčích vyprávění bývá módní oblečení a s ním související odhalování částí těla spojených se sexualitou. Dívky se většinou prezentují jako slušné, neprovokující okolí vyzývavostí. Texty často obsahují obecně tradované genderové stereotypy – většinou obdobné jako v rozebrané ukázce – a ty bývají rovněž výrazně hyperbolizovány.

Vyprávění jsou nejčastěji psána v hovorové varietě češtiny, pro vyjádření emocionality jsou užity nespisovné výrazy a jejich tvary.

V dívčích vyprávěních – na rozdíl od spontánních mluvených narativů (srov. Zeman 2013: 49–56) – v úvodu není signalizováno, jak má být vyprávění čtenáři přijato. To, že jde o humorná vyprávění, zabezpečuje sekvenční kontext (zařazení textu do rubrik určených zábavě). Navíc obsahují výpovědi, z nichž je patrné, že někteří účastníci popsané situace považovali trapas za humorný (smáli se, gestikulovali apod.).

5. Z textů otištěných v časopisech není patrné, kdo je jejich skutečným autorem. Některá z vyprávění se šíří webovými portály a objevují se jejich variantní verze. Dívčí vyprávění otištěná v dívčích časopisech vytvářejí specifický textový typ, který svou výstavbou, tématy i jejich zpracováním odráží genderová specifika a může sloužit jako vzor pro vytváření jiných vyprávění.

Literatura

- Johnstone B., 1993, *Community and contest: Midwestern Men and Women Creating their Worlds in conversational Storytelling*. – *Gender and Conversational Interaction*, ed. D. Tannen, New York, s. 62–80.
- Tannen D., 1995, *Ty mi prostě nerozumíš*, Praha.
- Zeman J., 2012, *Komunikace dívek a chlapců jako koexistence dvou kultur*. – *Spotkania międzykulturowe. Tom 2: Językoznawstwo – Glottodydaktyka*, eds. K. Jarząbek, A. Ruttar, S. Sojda, Katowice, s. 242–250.
- Zeman J., 2013, *Verbální a neverbální prostředky v komunikaci mládeže*, Hradec Králové.
- Zeman J., Martinková E., 2014, *Prezentace dospívajících dívek v dívčích časopisech*, Hradec Králové.

Girl narratives as a reflection of gender culture

The article focuses on how gender traits are reflected in the narratives of girls growing up. They stem from stories printed in girls' magazines and their web portals. The storytelling focuses on three thematic areas: love stories, horror stories and the most embarrassing thing ever experienced. In terms of gender, the focus is primarily placed on love stories, in which the authors present their relationships to boys, forging contacts etc. The article delves deeper into analysing storytelling on embarrassing topics. This kind of storytelling is presented as a specific type of text, which reflects gender specifics in terms of structure and topics.

Keywords: *narrative, girls' magazine, gender, text.*